

Институт за српску културу Приштина, Лепосавић

DOI 10.5937/kultura1860193A

УДК 82.0

7.01

316.72

прегледни рад

КУЛТУРА - ТЕУРГИЈА

Сажетак: *Култура схваћена као професионално-радни сектор супротстављена је и по својој садржини и по централном вредном усмерењу духовности, која се у раду узима као критеријум стваралаштва и стваралачке личности. Духовност, оријентисана на трансцендирање коначности, а не на њено осмишљавање, представља почело из којег извире аутентично уметничко дело. Цена демократизације културе јесте свођење уметничког дела на производ. Насупрот култури и културном производу стоји теургија и онтологија уметничког дела. Такво је гледиште утемељено на православно-теолошком разумевању културе,*

Кључне речи: *култура, теургија, стваралаштво, духовност, Личност*

Вишезначан и у себи противречан појам културе дефинисали су на мање или више различите начине бројни социолози, антрополози, филозофи, историчари културе, писци.¹ Наше је полазиште општеусвојена чињеница да култура подразумева превазилажење искључиво природног, нагонског човековог постојања (и у том је настојању сагласна са религијом) и да је основа за човеково сагледавање властитог положаја у космосу. Култура јесте један од феномена који дефинише човека у односу на друге врсте, а ипак је постала ограничавајући фактор, јер духован човек у најмање два последња века мора да иступи из културног живота, како би очувао своју духовност. По нашем мишљењу, проблем је у социјалној функцији коју култура неизбежно има, односно у начину на који обавља тај задатак. Човек јесте и мора бити социјално биће, да би задржао своју хуману суштину, али се управо кроз *култивисање* његовог односа са другима (од свакодневног општења до сфере политике и идеологије)

---

¹ Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. број 178028), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

занемарује Личност, схваћена у духу богословља источних отаца цркве. Личност, како су је дефинисали Свети оци почива на Односу, који по својој ексклузивности не само да је нешто друго и другачије већ је, све очигледније, суштински супротстављен социјалној интеракцији коју негује култура. Разумевање *Личности* као *Односа* једно је од „највећих достигнућа великих Кападокијаца”² и настало је као објашњење тројичности Бога. Култура пак негује, одржава и усмерава човекову социјалну умреженост на принципима који подразумевају утапање јединке у колектив и поистовећивање културних вредности са естетским доживљајем/искуством, које се задовољава допадљивошћу, спољашњом лепотом, а не тражи истинску дубину, те последично релативизује вредности. А Личност, та „средина између два бескраја”³ и „мера и за индивидуу и за колектив”⁴, јер се не може поистоветити ни са једним од та два појма, „синтеза могућности и нужности”⁵ јесте „историјски појам спасења”⁶ и предмет је аутентичног уметничког дела (овде пре свега на уму имамо књижевност).

У оквире културе улазе сви видови стварања који се јављају у одређеном времену, без обзира на њихову вредност. Експоненти културе као професионално-радног сектора, уз различите културне установе (од музеја, преко библиотеке, до позоришта), све су више и медији, а ту спадају и сви видови културног удруживања, односно све оно што је усмерено, бар у начелу, на подизање идејног и духовног нивоа савременика, без обзира да ли има материјалну или нематеријалну форму.

У таквој поставци поп култура, или тзв. „треш култура” (ма колико парадоксално звучала та синтаagma), имају свој легитиман простор, јер су и оне саставни део тзв. културног живота. Свесни смо да се поистовећивање културе искључиво са високом духовном културом, оцењено као елитизам, нарочито гласно доводи у питање од друге половине 20. века. Међутим, разлози због којих је тако и даље су неубедљиви. Ако култура, како је још Цицерон говорио, значи пре свега *култивисање душе*, онда из ње треба искључити – и пребацити у поље забаве – све оно што не значи проширивање

---

2 Таковац, А. (2007) Велики кападокијски оци и њихово богословље личности, *Видослов*, бр. 42, Требиње: Епархија Захумско-херцеговачка и Приморска, стр. 193.

3 Хамваш, Б. (1996) *Теорија романа*, Београд: Студентски културни центар, стр. 17.

4 Исто, стр. 27.

5 Kierkegaard, S. (1974) *Bolest na smrt*, Београд: Идеје, стр. 31.

6 Хамваш, Б, нав. дело, стр. 27.

човекових спознајних и емотивних капацитета, нијансирање његових потреба и самоувида. Да је тако, духовност би расла скупа са подизањем културног нивоа, а то није случај. Зато је Лиотарово (Jean-François Lyotard) запажање да образовање од друге половине двадесетог века – и то је поистоветио са постмодерним стањем – више не значи и образовање духа, него повећање броја стручњака,⁷ за нас од дијагностичког значаја. Демократизација образовања и демократизација културе, у основи пожељни и позитивни процеси, одвијали су се не подизањем нивоа рецепијената, него спуштањем квалитета понуде, а то је водило демократизацији стваралачког процеса, што је по себи парадокс, ако не и нонсенс.

Књижевна критика, на пример, региструје појаве у књижевном животу и уколико их вреднује спрам замишљених универзалних књижевноуметничких вредности, које узима у апсолутном смислу, као непроменљиве, пре или касније бива и сама изложена критици, као неусклађена са својим временом, као искључива и апстрактна. Уколико дела вреднује спрам актуелне књижевне продукције, биће више у сагласју са духом времена, али се тада неизбежно разилази са вредностима на које упућује књижевна историја. Вредновањем се увек шаље порука о (не)пожељним вредностима и успоставља одређена врста хијерархије која врши утицај у ширем временском одсечку – и стога је питање шта се легитимише као највиша вредност кључно за развој културе у њеном институционалном смислу. Релативизовању тог утицаја значајно би допринели сами критичари (на пример, при жирирању за НИН-ову награду), када би се одважили да о награђеном роману, и када је у годишњој продукцији најбољи, искажу критичке судоуе, чега се клоне, из наизглед неразумљивих разлога, бар када је у питању њихова јавна реч. Афирмисање одређеног дела као културне вредности снажно се обазире на социјална, вануметничка значења, чиме се намеће потреба да се стално буде на опрезу: чије су то вредности? Захтев да се о вредностима увек говори спрам целокупне баштине а не у релативним оквирима, да се одоли искушењу подређивања естетике социјалним значењима, онај је захтев који би културни делатници морали да испуне како би култура коју обликују (јер је култура увек и дескриптивна и проспективна) могла бити сматрана искључиво позитивним феноменом.

---

7 Видети: Liotar, Ž. (1988) *Postmoderno stanje*, Novi Sad: Bratsvo-jedinstvo, str. 11. i 13.

С друге стране, вредновање не почива на јединственим темељима, а да ти темељи не треба ни да буду јединствени и апсолутни, подржано је низом књижевних теорија од друге половине двадесетог века. За разумевање дела се пружају кључеви који су изван човековог доживљајног света, узетог у његовој укупности. Духовност се тако сматра тек једним од потенцијалних квалитета уметничког дела, а не пресудним његовим својством, иако се то разилази са чињеницом да је уметност и рођена из човекове духовне чежње. Тек духовна раван је оно што, по нашем мишљењу, на пресудан начин одређује стваралаштво. Све то чини да се култура и духовност (која би требало да буде њен део, по нашем мишљењу пресудан) разилазе. Инсистирање на метафизичком квалитету дела као пресудном критеријуму његове књижевноуметничке вредности, никако не значи да уметност треба да потврђује Божје постојање: она тиме потврђује управо човеково постојање, представљајући га као отворено за досезање оне тачке са које може, како је то језгровито казао Иван Буњин (Иван Алексеевич Бунин), да види, процењује и вреднује самога себе.⁸ Уосталом, од тога каквом себи се обраћа уметник, јер уметности и не може бити без активног дијалога са самим собом и тек, посредством себе са другим, у великој мери зависи и лик његовог потенцијалног читаоца.

Па ипак, остаје питање да ли сама култура, као неселективан феномен, доприноси ономе чему би требало да се супротставља, или је разлог тај што се све већи број културних творевина, у духу постмодерног и пост-постмодерног доба коме припадају и које собом творе, разилази са духовношћу на коју овде мислимо. У сваком добу постоји преовлађујући, доминантан поглед на свет, чак и онда када се његово одсуство сматра централном карактеристиком времена, и свака је културна творевина описива са филозофско-духовног становишта, на позитиван или негативан начин. Као трансдисциплинарна област, култура пружа веома прецизан одговор на питање о стању човековог духа који преовлађује у одређеном времену и простору. Неутралан тон научног дискурса који промишља културне феномене чини ову појаву мање видљивом.

Културу, дакле, можемо концептуализовати на различите начине, а да она и даље остаје ефемерна по својој вредности, а пресудна по моћи коју присваја. Огромна је разлика између мењања бића поезије и мењања статуса песника у свету. Прво је посао истинског уметничког стваралаштва, друго културе. Јасно је да се културни живот и стваралачки

---

⁸ Видети: Bunjin, I. (2003) *Tolstojevo oslobađanje*, Beograd: Paideia.

живот разликују, али је одвећ обесхрабрујућа чињеница да се могу и темељно мимоилазити. Последица суочавања са истинском уметношћу увек је стање буђења, јер је и циљ стваралаштва увек исти: „показати човеку, који стење под проклетством профаности, примордијалну поетску стварност и уместо затамњеног прозаичног ума ставити му празворну имагинацију.”⁹ Чињеница да је било могуће да се уз посебну наклоност Шуберту буде зверски мучитељ у концентрационом логору, у времену које је духовну обнову прогласило званичном културном политиком, јасно говори о томе да културна вредност није вредност по себи, нити да је духовна обнова релативан појам. Лепота, како је о томе писао Берђајев (Николай Александрович Бердяев), а управо он је поставио „револуционарно питање о даљој немогућности уметности као културне вредности”¹⁰, не значи много као културна вредност, ако није у исти мах видљива „у сваком испољавању живота.”¹¹

Култура није стваралаштво, мада може у себе укључити истинска стваралачка дела, култура производи етикете које се стваралаштву приписују. Зато је она та која нормира укус и човека. Стваралаштво је изнимка, изванредност, анархија у поретку вредности, огрешење о систем. Култура је правило, систем, поредак вредности, она дисциплинује и самим тим је простор неслободе: „Култура и њен талог (...) значе префињено заробљеништво у свету.”¹² И та супротстављеност културе и стваралаштва не почива на чињеници да се кроз културу не стварају вредности, већ на самим вредностима које она нужно, а не тек ексцесно ствара, а које су пречесто замена за истинско стварање, којег нема без самоубличавања и победе над стихијама саме личности. „Циљ стваралачког нагона је – досезање другачијег живота, другог света, успон у бићу. (...) У овоме је велики и трагични несклад између задатка стваралаштва и његовог резултата. Уместо бића ствара се култура.”¹³ Посао културе је да олакша, утажи, а не да освести, и у томе се слажу и Берђајев, и Хамваш (Hamvas Béla): „Култура је појам који тешкоће кризе дискусијом помера с човекових плећа (...) и уопште није таква универзална категорија разумевања као што би волели да је прикажу.”¹⁴ Имплицитно, исто је изразио и Вајнингер

---

9 Хамваш, Б. нав. дело, стр. 14.

10 Берђајев, Н. (2001) *Смисао стваралаштва*, Београд: Бримо, стр. 194.

11 Исто.

12 Исто, стр. 6.

13 Исто, стр. 93.

14 Хамваш, Б. нав. дело, стр. 59.

(Otto Weininger), када је указао на разлику између мисли која тек светлуца и оне која притом нешто и обасјава.¹⁵

Тек је стваралаштво, а не култура, способно да оствари излазак из света ефемерности који нас окружује. У култури живимо сви. У стваралаштву само изузетни. „У култури се не остварује сазнање, већ симболи сазнања, не лепота већ симболи лепоте, не љубав већ симболи љубави, не сједињавање већ симболи сједињавања, не власт над природом већ симболи власти. Култура је исто тако симболична, као и култ из кога је настала. (...) Црква у својим опаљљивим формама има културну природу и дели судбину културе и све њене неуспехе.”¹⁶

И та симболизација света и, потом, интерпретативна активност која не изводи из симбола у стварност, саму културу апсолутизује. Она постаје сама себи сврха. Стваралаштво увек продире у стварност – ма којом темом се бавио уметник он пре свега продире до стварности властите личности, чиме не тврдимо да до краја може у њу проникнути.

Далеко смо од проглашавања уметника мером човековог бића. Овде и није реч о личности уметника или чак и генија, већ о централном завештању истинског уметничког стваралаштва (чак и када је онај који је дело створио, подлегао на том путу): кретање путем потенцијалног самоостварења оно је што стваралачко биће или генија разликује од обичног човека. Културу видимо као повлађивање кретању другачијим смером. И највећи генији, као на пример Достојевски (Фёдор Михайлович Достоевский), нису одолели а да се, хришћански казано, *не саблазне о културу* (о томе сведочи пишчева публицистика у којој аутор *Браће Карамазових* постаје човек антисемитских ставова), јер је култура феномен у коме се задобија тзв. симболичко значење, чему гордост и нарцизам тешко могу одолети. Аутентично уметничко дело, како је тврдио Хамваш, увек пише Дон Кихот, пребивајући у донкихотовској стварности. Оно читаоца подсећа на стварну стварност, јер „основа људског бића није битка за опстанак него особени ентузијазам. Стварност ветрењача. Усхићеност унутрашњом песмом која се непрекидно разлеже у људској души.”¹⁷ Хамваш, уосталом, историју романа сматра историјом личности, „која стоји насупрот историји заједнице и државе”¹⁸: „Онтолошка концепција романа је да

---

15 Видети: Weininger, O. (2008) *Spol i karakter*, Zagreb: Euroknjiga, str. 156.

16 Берђајев, Н. нав. дело, стр. 259-260.

17 Хамваш, Б. нав. дело, стр. 14.

18 Исто, стр. 17.

у људском свету носилац истине више није заједница, него личност.”¹⁹

У својој *Теорији романа* Хамваш разликује стварност и псеудостварност, која је „бездушна и насилна и немилосрдна и проста и глупа”²⁰, а коју је назвао реалитет. Реалитет служи одржавању „потребне атмосфере за Великог инквизитора, као претпоставке за одгајање једне врсте људи и њен процват”, и појам је који је „дограђивала наука, чак и филозофија”.²¹ Сви који се „супротставе овом реалитету и прибаве са знање о стварности која је изнад тога присиљени су да буду Дон Кихот”, који зна да ни његова стварност ветрењача није стварност, али је „неизмерно ближа правој стварности”²² него реалитет.

Ако се стваралаштвом остварује „вредност која није функција времена”²³, онда је сучељеност културе, која је сва у времену и историји, и уметничког стваралаштва – очигледна. Културу одликује стално стварање представа о себи и другима и општење кроз те представе, због чега је њен потенцијал за одржавање стереотипа изузетно висок. Култура конзервира стереотипе, чак и када се са њима спори, стваралаштво их развлашћује. Не треба превидети да је наша култура део планетарног мејнстрима, те да је она пре свега медијска култура, а медији су простор за испоставу поменутих представа, те тако и произвођачи лажног динамизовања духовне учмалости. Као испоставе уредничких и шире, политичких интереса, културу форматирају и новинари тако што одређују и диктирају смер наше пажње. Медијска култура изопачује перспективу: пре свега одржава илузију да гледамо изблиза оно што никада нисмо гледали из веће даљине и преломљено кроз многоструке филтере интересних сфера. Ако је култура та која додељује статусне етикете, а јесте, централно је питање шта је све човек спреман да учини како би их добио. Тако само настојање да се припада култури поробљава човека. „Прави пут није кретање десно или лево на површини света, већ кретање увис или у дубину, у правцу независном од света, кретање у духу а не у свету (...) Слобода од реакција на свет и од опортунистичких прилагођавања свету је велика тековина духа.”²⁴

---

19 Исто, стр. 26.

20 Исто, стр. 11.

21 Исто.

22 Исто, стр. 12.

23 Weininger, O. нав. дело, стр. 185.

24 Берђајев, Н. нав. дело, стр. 5.

Књижевна теорија је у свом развоју прешла пут од порицања значења књижевног дела као релевантног за његову вредност, до повратка значењу: од руског формализма до културолошких и постколонијалних теорија. Значење на коме овде инсистирамо, сматрајући га пресудним за вредновање, излази из тих оквира: не односи се на збир тема и проблема која се у једном делу јављају, него на укупност његових смислова, који врхуне у проширивању сазнања о тајни човекове личности. Предмет романа, што објашњава, према Хамвашу, и његову енормну популарност, јесте „целовита личност у својој субјективној страсти и донкихотовском жару.”²⁵

Тврдњом да аутентично уметничко дело јесте теургијски производ, не приклањамо се идеји о свемоћи инспирације у његовом настанку. Мада о извесној богонадахнутости јесте реч: под њом разумевамо продор до нове синтаксе, спрегова речи, језичке мелодије и духовне и интелектуалне спознаје, која се збива посредством *нарочитих тренутака*. Они су пак дозвани усредсређеношћу која далеко надмашује ниво постојања у равни културе, која увек, бар у извесном степењу укључује временитост. *Нарочите тренутке* рађа сусрет двојаке даровитости: уметничког дара и дара напрегнуте пажње, којом се ослушкује онострано. Теургија, међутим, јесте са-стваралаштво с Богом у другом смислу: то је са-стваралаштво у стварању, свакодневним преобликовањем човека. Оно што уметника доводи на виши стадијум, који изван стварања не мора познавати нити живети, јесте то што се у самом стваралаштву одвија оно исто што је Кјеркегор одредио као карактеристично за раст појединца: „кретање душе од непосредности до духа”²⁶. У том расту личност у себи објумљује општељудско, остварује „кретање од њега самог, кроз свет до самога себе.”²⁷ Ако „личност твори са-постојање са другима”²⁸, а књижевног дела и нема без односа аутор-рецепијент, онда се у самој рецепцији одвија грађење Односа, из којег ниче смисао уметничког дела. Оно што књижевна дела која су утемељена на мимезису уопште чини уметношћу, јесте преображавање, а не подражавање стварности, и оно се увек одвија на два нивоа: естетском и духовном. Зато је уметничка истина, која се тако уобличава, изнад чињеничне истине у делу. Нама то изгледа толико закономерно да сумњамо у лепоту лишену духовног садржаја. Уметничком делу као културној вредности супротстављамо

---

25 Хамваш, Б. нав. дело, стр. 38.

26 Kierkegaard, S. нав. дело, стр. 686.

27 Исто.

28 Ђаковац, А. нав. дело, стр. 206.

уметничко дело као естетско-духовни производ, који има огромно (мада тек потенцијално) преображајно дејство на читаоца.

Уметничка дела несумњиво јесу културни објекти, јер настају и смисао остварују у својој култури, али то што јесу културни објекти још увек ништа не говори о њиховој вредности. Захтев да уметничко дело буде *ново биће*, како пише Берђајев, није магловито-идеалистички исказ православно-теолошког погледа на свет. Није случајно да су православно-теолошке и културолошке теорије, како се нама чини, најдубље супростављене: прве инсистирају на есенцијалистичком разумевању феномена, сталним напором да отклоне све наслаге временитости. Друге завршавају у конструктивизму, настојећи да докажу неаутентичност свих феномена и аутентичности као такве, а временитост је њихов нужан оквир.

Оно што дело чини новим бићем, а не тек културним производом, јесте његова пуноћа. Оно се обраћа толико бројним нивоима нашег постојања да неке од њих освешћујемо тек у дотицају са делом. Аутентично уметничко дело не потврђује читаоца у његовој актуелности, него га подсећа на то шта би све могао бити и открива му нове, могуће егзистенцијалне просторе; оно подсећа на духовне просторе Личности а не на психопатолошке просторе индивидуалности. Свет књижевноументичког дела увек је поредак који је смислен, чак и када се њихови јунаци суочавају са апсурдним исходом своје судбине. У делу је увек могуће сагледати изванредан каузализитет: поимање узрока судбинског пада јунака или самих услова постојања као неразрешиве једначине, која нас држи у сталном промишљању обе њене, мање или више непознате величине, за читаоца увек има катарзично дејство. То значи да истинско уметничко дело увек омогућава сазревање за нов начин гледања на властити живот, пут ка себи вишем, оном који може овладати властитом судбином, не зато што је поједностављује и своди већ управо стога што увиђа њену многогласност и слојевитост. Јунаци у књижевности „иду до краја своје судбине (...) до крајности своје страсти”²⁹, искушавајући те путеве и за нас.

Култура обухвата и дела која су тек *допадљиви опис* често недопадљивог искуства живљења *овде* и *сада*, у којима нема преображајног потенцијала за читаоца, и стога су једнака свакој другој врсти забаве. И као што, за Кјеркегора, особа на *естетичком стадијуму развоја* „није духовно

---

29 Kami, A. (2008) *Pobunjeni čovek*, u: *Eseji*, Beograd: Paideia, str. 419.

одређена³⁰, те живи у тренутку, у „естетском и интелектуалном пијанству“³¹, забављајући душу „трицама досетке и таштином духа“³², те своју егзистенцију не може ни објаснити, исто можемо рећи за дело које почива на ефекту допадљивости, али и искључиво на естетском начелу. Оно остаје у категоријама интересантности и занимљивости, али умртвљује човеково самоосећање и емпатију, и у исти мах његову слутњу другог, савршенијег света. Човек остаје самозадовољан и потврђен у свом свакодневљу, као једином свету својих могућности. Тако се свакодневљу приписује апсолутна вредност, оно се обоготворује, а читалац је лишен раста у бићу и жеље за преображајем себе, а тиме неминовно и света. Комерцијалним књижевним производима, чији је опсег много шири од оног који се једнодушно сматра таквим (многа од њих у култури фигурирају као уметничке вредности) не само да се не задовољава духовна потреба – која је у основи и стварања и читања – већ се констатним сударом са таквим делима читалац ње лишава и задовољава се сниженим рангом властитог постојања. Он пристаје да себе доживљава као објекат властитог живота. У томе је огромна одговорност културе, поготово данас, у секуларном свету, у коме је књижевност једно од ретких подручја духа.

Између културе и стваралаштва могуће је помирење, али само онда када сама култура досегне свој највиши облик постојања, када постане „животни процес“³³, односно „мост између живота и вечности“, како је то писао М. Ђурић у истоименом тексту.³⁴

ЛИТЕРАТУРА:

- Берђајев, Н. (2001) *Смисао стваралаштва*, Београд: Бримо.
Bunjin, I. (2003) *Tolstojevo oslobađanje*, Beograd: Paideia.
Weininger, O. (2008) *Spol i karakter*, Zagreb: Euroknjiga

---

30 Kierkegaard, S. nav. delo, str. 594.

31 Исто, стр. 436.

32 Исто, стр. 619.

33 Радуловић, М. (2012) Самосвест форме, Београд – Источно Сарајево: Институт за књижевност и уметност – Православни богословски факултет, стр. 42; Милан Радуловић је први код нас, спајајући књижевнотеоријско, естетичко и православно-теолошко разумевање уметности, исцрпно и теоријски сагледао разлику између културе као животног процеса, која је у сагласју са духовношћу, и културе као институције, која почива на друштвеној, тј. релативној мери вредности коју ствара и одржава.

34 Реч је о тексту „Култура као мост између живота и вечности“, објављеном у делу *Културна историја и рани философски списи*.

- Ђаковац, А. (2007) Велики кападокијски оци и њихово богословље личности, *Видослов*, 42, Требиње: Епархија Захумско-херцеговачка и Приморска, стр. 187–214.
- Kami, A. (2008) *Pobunjeni čovek*, u: *Eseji*, Beograd: Paideia, str. 201–453.
- Kierkegaard, S. (1990) *Ili-ili*, Sarajevo: „Veselin Masleša”, Svjetlost
- Kjerkegor, S. (1974) *Bolest na smrt*, Beograd: Ideje.
- Liotar, Ž. (1988) *Postmoderno stanje*, Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo
- Радуловић, М. (2012) *Самосвест форме*, Београд – Источно Сарајево: Институт за књижевност и уметност – Православни Богословски факултет.
- Хамваш, Б. (1996) *Теорија романа*, Београд: Студентски културни центар.

Jasmina Ahmetagić
Serbian Culture Institute in Priština

CULTURE – THEURGY

Abstract

Over the past two centuries, culture – although one of the phenomena that define man in contrast to other species – has become a limiting factor, because a spiritual person must withdraw from cultural life in order to preserve his/her spirituality. In addition to the non-selectivity of culture, which is encompassed in its definitions, this phenomenon is explained here by contrasting the ways in which culture directs social interaction with the Relationship, which is a precondition for the existence of the Personality, as understood in the spirit of Eastern theology. In analogy to the term Personality, which is created only in a relationship, authentic artwork is perceived as a creation which primarily transforms reality, and then, through its impact, as the very reality of the recipient. The contrast between culture and theurgy is based on the distinction between the social meaning that a given cultural value acquires and the spiritual transformative forces that are recorded in an authentic artwork. This paper is based on a conviction that contrasts the generally accepted claims of the 20th century and later literary theories: the evaluation of literary and art works is based on clear and determined criteria, where an important position among them is held by the significance of the work, taken as the totality of its meanings, which aim to expand the knowledge of the secrets of human personality. We place the aesthetic and spiritual product opposite the artwork as a cultural object and then contemplate its place in culture, where spirituality is considered only as one of the potential, but not as a crucial quality of any piece of art. Culture and creativity differ in the very values that they achieve, but the fact that culture possesses an unquestionable attributing power (to assign value even to ephemeral works) makes culture primarily responsible for the state of the spirit that prevails in a given time and space.

Key words: *culture, theurgy, creativity, spirituality, Personality*
